స్వార్థబుద్ధి

పూర్వం ఒక దేశాన్ని సర్వజితు డనే రాజు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఆయన చక్కదనానికి సహదేవుడూ, వివేకానికి నకులుడూ, పరాక్రమానికి అర్జునుడూ, బలానికి భీముడూ, ధర్మబుద్ధికి యుధిష్ఠిరుడూ, దాతృత్వానికి కర్ణుడూ, విరోధులపాలిటి యముడుగానూ, అనాథులపాలిటి కామధేనువుగానూ, ధర్మనిర్ణయానికి ప్రహ్లాదుడుగానూ ప్రవర్తించుతూ ఆయన చాలాకాలం దేశాన్ని అపూర్వంగా యేలి దివంగతు డైనపిమ్మట ఆయన ఏకైక పుత్రుడు తేజస్వి సింహాసనం ఎక్కాడు.

తేజస్వి అన్నివిధాలా తండ్రికి విరుద్ధంగా ఉండేటట్టు కనిపించాడు. అమిత చిన్నతనంనించీకూడా అతను విపరీతమైన స్వార్థబుద్ధి ప్రకటించుతూ వచ్చాడు. అతనికి తనేమో తనసౌఖ్యమేమో తప్ప మరొక గొడవే పట్టేదికాదు, ఇతరుల కష్టసుఖాలతో సానుభూతి చూపటంగాని తన కష్టసుఖాలయందు ఇతరులు సానుభూతి చూపాలని కోరటంగాని అతను ఎరగడు. అతను జీవితంలో మరొకప్రాణికి అణుమాత్రం త్యాగం చూపి ఎరగడు.

అతని ప్రవర్తనను ఏమాత్రం ఇతరులు అరికట్టజూచినా అతను సహించలేకపొయ్యేవాడు. "నా ప్రవర్తనవల్ల నేనే నష్టపడేట ట్టయితే నీకెందుకూ? లేక నీకే నష్టం వచ్చేటట్టయితే నాకేం?" అని తర్కించేవాడు.

ఈ స్వార్థబుద్ధి తప్ప అతనిలో మరేమీ లేదు. ఇతరుల ప్రవర్తనను అతను యేవిధంగానూ అరికట్టచూచేవాడుకాదు. ఇతరులమీద అధికారం చెలాయించా లని గాని వారిమెప్పు సంపాదించా లని గాని అతనికి ఉండేది కాదు. అయినప్పటికీ ఆ స్వార్థమే అతనికి పెద్దకళంకమయి ప్రజల దృష్టిలో అతనికి సంపూర్ణమైన గౌరవం లేకుండా చేసింది.

తండ్రి చచ్చిపోయినప్పుడు సింహాసన మెక్కటానికి పట్టాభిషేకం చేసుకోవటానికి తేజస్వి కొంచెం అభ్యంతరం పెట్టాడు. "నాకీ ఉద్యోగం అవసరం లేదు. నేను సింహాసనం ఎక్కినట్టుగానే భావించుకుని మీరు రాజ్యాంగం నడపండి!" అని అతను మంత్రితో అన్నాడు.

"అట్లాకాదు, మహాప్రభూ! మీరు సింహాసనంమీద నామమాత్రం ఉంటేనేకాని పరిపాలన సాగదు. మీరు ప్రజలదృష్టికి దేవేంద్రస్థానం. మీరులేకపోతే నే నేమీ చెయ్యలేను. మీరు సింహాసనంమీద ఉంటిరా, బాధ్యతా, భారమూ నేనే వహించి ఎంతపని అయినా చెయ్యగలను. ఈషణ్మాత్రమైనా శ్రమ కలగనివ్వను," అని మంత్రిగారు బోధ చేసి అతన్ని పట్టాభిషేకానికి ఒప్పించాడు. తేజస్వి అనుమానిస్తూనే సింహాసనం ఎక్కాడు.

అతని రాజరికం ఎవరికీ తృప్తికలిగించలేదు. ఆస్థాన పెద్ద లంతా పెదవులు విరిచారు. అతనికి ఒకవిషయమైనా తెలియదన్నారు. రాజఠీవి కూడా అతనిదగ్గర లేదన్నారు. అంత సమర్థుడి తరువాత ఇంత ఉదాసీనుడూ అసమర్థుడూ రాజుకావటం శోచనీయ మన్నారు.

నిజానికి అతనికి చిన్నతనంలో చదువుగాని ఆచారాలుగాని అబ్బ లేదు. తను ఎవరో, ఏ ప్రపంచంలో ఉన్నాడో తెలియనట్టు ప్రవర్తించేవాడు. ఆఖరుకు ధర్మశాస్త్రంకూడా అతనికి తెలియదు. న్యాయచట్ట మేమిటో న్యాయ నిర్ణయసంప్రదాయం ఎట్లా ఉంటున్నదో అదికూడా అతనికి తెలియదు. తనచుట్టుప్రక్కలవా ళ్ళంతా ఎట్లా జీవిస్తున్నారో, కనీసం అదయినా తెలుసుకోకుండా జీవించగలిగా డంటే తేజస్విని చూసి ఆశ్చర్యపడేవాళ్ళుకూడా లేకపోలేదు.

అతనికి తెలిసిందల్లా ఒకటే—తనసుఖం. దానికోసం అతను చెయ్యిచాచేటప్పుడు తన ఠీవికే ఆపద కలుగుతున్నదో, సంప్రదాయమే చెడిపోతున్నదో, న్యాయానికే భంగపాటు కలుగుతున్నదో యోచించేవాడుకాడు.

రాజుగారయికూడా తేజస్వి తనవెంట భటులను ఉండనిచ్చేవాడు కాడు. తనకు అవసరంలేని సపర్యలు లాంఛనగా చెయ్యనిచ్చేవాడుకాడు. తనకు ఒంటరిగా ఉండబుద్ధిపుట్టినప్పుడు అందరినీ దూరంగా తరిమి వేసేవాడు.

రాజు అసమర్థు డని తేలిపోగానే పెద్ద లందరికీ రా జంటే అలుసయి పోయింది. అతనికి ఉత్సవవిగ్రహం అని పేరు పెట్టారు. సభకు వచ్చినా, తేజస్వి ఏ చర్చలోనూ ప్రవేశించేవాడుకాడు. అతని తరపున మంత్రిగారే నోరుచేసుకుంటూ ఉండేవాడు. అతని దారిన అతను ఏవైనా పుస్తకాలు చదువుకోవటంగాని, బొమ్మలు గియ్యటంగాని, లేకపోతే సింహాసనంలో చేరగిలబడి నిద్రపోవటంగాని చేస్తూఉండేవాడు. నలుగురూ ఏదైనా గంభీర విషయం చర్చిస్తున్నప్పుడు తేజస్వి అకస్మాత్తుగా మంత్రిని పిలిచి "ఎవరినన్నా పాడేవాళ్ళని పిలిపించండి!" అనేవాడు. మంత్రి రహస్యంగా చెవిలో, "ప్రభూ, ఇది సమయంకాదు!" అంటే అతను చివాలున లేచి వెళ్లిపోయి గాయకులనూ, నటకులనూ అంతఃపురానికే పిలిపించుకునేవాడు. ఆ విధంగా సభ ముగిసేది.

కాని రానురాను ఈ అభ్యాసం తేజస్విలో జాస్తి కావటంవల్ల అతను వెళ్లిపోయినతరవాతకూడా అతను మళ్ళీ త్వరలోనే తిరిగివస్తా డనే మిషమీద చర్చలు సాగించటమూ, సభ ముగించకపోవడమూ ఆచారంగా పరిణమించింది.

*   *   *

తేజస్వి పరిపాలనలో ఆస్థానం లొల్లి అయినట్లే పరిపాలనకూడా లొల్లి అయింది. మంత్రి అంతులేని అధికారం చలాయిస్తున్నాడు. రాజు గారికీ ఆయన ముద్రకూ తేడా లేకపోయింది. ఆస్థానంలో అనేకమంది అధికారంకోసం మంత్రిమీదికి పోటీ రావడంవల్ల కక్షలు ఏర్పడినై, మంత్రిగారి విరోధులు అనేకమంది రాజుగారిని తమవైపు తిప్పుకుందామని

వ్యర్థప్రయత్నం చేశారు. రాజుగారి చెవి కొరకబోయినవా రంతా తమ నాలుకలే కొరుక్కోవలిసివచ్చింది.

కాని మంత్రిగారి విరోధులు అంతతో ఓడి కూర్చోక ప్రజల్లో ప్రబోధం సాగించారు. రాజు వట్టిఅప్రయోజకు డనీ మంత్రి తనకు లేని అధికారాన్ని కూడ చలాయిస్తున్నాడనీ వారుజనసామాన్యంలో ప్రచారంప్రారంభించారు.

నిజానికి ఇది వృథాప్రచారం, ఎందువల్ల నంటే, మంత్రిగారు రాజు గారి అధికారంకూడా తనమీదనే వేసుకోవటంవల్ల ప్రజలకు కలిగిన నష్ట మేమీ లేదు. ఈ ఏర్పాటుకు అభ్యంతరం ఏమైనా ఉంటే అది రాజుగారికే ఉండాలి. కాని ప్రజలు అట్లా అనుకొని ఊరుకోలేదు. అట్లా అనుకోవటం ప్రజల మన స్తత్వానికి సరిపడదు. రాజుగారి జులుము సవ్యమైనట్టూ, అది రాజుగారివల్ల వస్తేనే తమకు రుచించేటట్టూ, దాన్ని రాజుగారి బదులు మంత్రిగారు అవలంబించగానే తమ జీవిత మంతా తలకిం దయినట్టూ ప్రజలు భావించారు. ప్రజలలో మంత్రిగారిమీద ఒక విధమైన అవిశ్వాసం బయలుదేరి క్రమంగా ఒక చిన్న ఉద్యమంగా పరిణమించింది. ఈ అన్యాయాన్ని సహించలేనివాళ్లు కొందరు రహస్యంగా ఒక సమాజం అయినారు. మంత్రిగారికి తెలియకుండా వాళ్లు రహస్య సభలు చేసి కర్తవ్యం ఆలోచించారు.

కాని వేగులవాళ్ళవల్ల మంత్రి ఈ రహస్యోద్యమంగురించి చాలా వివరాలు తెలుసుకుని, ఉద్యమానికి తలలుగా ఉన్న నలుగురైదుగురిని రాజద్రోహులకింద విచారణ లేకుండా ఖయిదులో పెట్టించాడు.

మంత్రిగారికి విరుద్ధంగా ఉద్యమం యెందుకు సాగించుతున్నారో ప్రజలకు తెలియనట్టే, ఆ ఉద్యమాన్ని ఎందుకు ప్రతిఘటించుతున్నదీ మంత్రిగారికి తెలియదు; పరిపాలనలో రాజు కల్పించుకోకపోయినప్పుడు మంత్రి రాజుగారి తరఫున కూడా పనిచెయ్యటంలో తప్పేమీ లేదు. అట్లా చెయ్యకపోయినట్టయితే దేశం అరాజక మైపోతుంది.

ప్రజలూ, మంత్రీ ఒకరి నొకరు ప్రతిఘటించారు. మంత్రిచేతిలో అధికారం ఉంది. ప్రజలకు విసుగెత్తకుండా వారికి ప్రోత్సాహ మిచ్చి అగ్నిలో ఆజ్యంపోసినట్టు నడుచుకుంటున్న ఆస్థానపెద్దలు మంత్రికి పగవాళ్లుగా ఉండటంవల్ల ఈ ఘర్షణ నానాటికీ తీవ్రరూపం ధరించింది. రెండుపక్షాలా ఉద్రేకం హెచ్చినకొద్దీ నిజం తెలుసుకునేశక్తి తగ్గిపోయింది.

తన రాజ్యంలో జరుగుతున్న ఈ అల్లకల్లోం తేజస్వి ఎరగడు. ఎవరైనా అతనితో ఆ విషయం పనిపెట్టుకుని చెప్పినా అదంతా మరుక్షణమే నిశ్చింతగా మరిచిపోయి ఉండేవాడు తేజస్వి.

ఈ ఉద్యమానికి నాయకు లయినవా రంతా క్రమంగా ఖయిదు చేరుతున్నారు. వారిస్థానే క్రొత్తనాయకులు వస్తున్నారు. ఒక్కొక్క నాయకుడి చేతిలో పడి ఉద్యమం ఒక్కొక్క కొత్తస్వరూపం పొందుతున్నది. ఉద్యమం వ్యాపించటానికి మంత్రిగారి దౌర్జన్యంతోపాటు ఆయన కుటుంబంలో ఏడుతరాలనుంచీ ఉండియుండిన కుళ్లు యావత్తూ పైకి లాగబడి ప్రచారం పొందుతున్నది. ఉద్యమంలో సానుభూతి ఉన్న వారందరి ప్రాణాలకూ మంత్రిగారు రావణ కుంభకర్ణుల శ్రేణిలో చేరినవా డయిపోయినాడు.

ఉద్యమాగ్నికి ఆజ్యం పోస్తున్నవారికి ఆశయా లేమీలేవు — మంత్రిగారి మీద విరుద్ధ ప్రచారం తప్ప. వారి మొర ఎవరు విని ఉన్న పరిస్థితులు సంస్కరిస్తారో ఎవరికీ స్పష్టంగా తెలియదు. రాజుగారి పినతండ్రిని కాని ఆయన కుమారుణ్ణిగాని రాజుగా చెయ్యట మనేదీ, రాజుగారిని వివాహం చేసుకోమని నిర్బంధించి ఆయనకు కుమారుడు కలగగానే ఆ పిల్లవాణ్ణి రాజు చెయ్యటమనేదీ — రెండుఅభిప్రాయాలు ప్రచారంలో ఉన్నై. కాని వాటిని సమర్థించేటందుకే ధర్మశాస్త్రంగాని, ఆచారంగాని ఆధారం కనిపించలేదు.

ఆస్థాన పెద్దలు అటు జనంలో కలవరం పుట్టించి ఆ విషయం తెచ్చి తేజస్వికి తెలియచేశారు. తేజస్వి చాలా సౌమ్యంగా "ఎవ రెట్లా చస్తే మన కెందుకు" అని తేల్చేశాడు.

ఎప్పుడైనా రాజుగారు ఒంటరిగా ఉద్యానవనానికి పోతూఉండేవాడు; అతని అంగరక్షకులు గోప్యంగా అతన్ని అనుసరిస్తూఉండేవారు. ఇట్లా వెళ్లుతుండగా ఒకనాడు తేజస్విని ఒక పాతికమంది జనం వచ్చి చుట్టు ముట్టారు, పాపం వారి యభిప్రాయం తమ ఉద్యమం గురించి రాజు గారికి మనవి చెయ్యాలనే, కాని వారు రాజును చుట్టుముట్టిన మరుక్షణమే రాజుగారి అంగరక్షకులు కత్తులు దూసి ఆ జనంమీద పడి చిత్రవధ చెయ్యసాగారు. పదిమందికి గాయాలయినై; నలుగురు అక్కడే ప్రాణాలు విడిచారు. తేజస్వి కోపం పట్టలేక తన అంగరక్షకులను తన వట్టిచేతులతో బాదాడు.

"మీ రెవర్రా ? ఏమి టీ దౌర్జన్యం?" అని కేకపెట్టాడు.

"ప్రభూ, తమ రాజ్యంలో యెంత కుట్రలు జరుగుతున్నయ్యో తమ రెరుగరు. మేం సమయానికి కమ్ముకొనకపోతే ఈనాడు ప్రభువుగారు యేమైఉందురో!" అన్నారు అంగరక్షకులు.

"మీ తలకాయ ! వాళ్ళు న న్నేంచేస్తారు ? ఎందుకు చేస్తారు ? నన్నే చంపితే వాళ్ళ కేమి జరుగుతుంది ? మీ రెందుకు నా వెంట తద్దినం, పొండి!" అని రాజు గద్దించాడు.

ఈ లోపల అప్పుడే నాలుగువైపులా వార్త వెళ్ళింది, రాజుగారిని రాజ ద్రోహులు చుట్టుముట్టి హత్య చెయ్యబోయినారనీ, అంగరక్షకులు సమ యానికి అడ్డపడ్డారనీ, రాజుగారు అక్కడినించి కదిలి నాలు గడుగులు వేసేలోపల అనేక వందలమంది చుట్టుముట్టారు.

తేజస్వి ఇదంతా సహించలేకపోయినాడు. "మీ రంతా న న్నెందు కిట్లా చుట్టుముట్టారు ? వెళ్ళిపొండి, నాతో మాట్లాడదలచినవాళ్లు ఇద్దరో

ముగ్గురో తోటదగ్గిరికి వచ్చి నన్ను కలుసుకోండి!" అంటూ అతను సాగివెళ్ళాడు.

అతను కోరినప్రకారం ఇద్దరు వాక్ప్శూరులు తోటదగ్గిర అతని దర్శనం చేసుకున్నారు. మంత్రిగారి దౌర్జన్యా లన్నీ అతనికి విన్నవించుకున్నారు. మంత్రిగారు రాజుగారి అధికారంకూడా చలాయిస్తున్న సంగతి తెలుపుకున్నారు.

"తమరు మా ప్రభువులు, మీ రేమన్నా చెయ్యండి, మేం సహిస్తాం; మీకోసం ప్రాణా లర్పిస్తాం; కాని మంత్రిగా రెవరు ? శాసనం చెయ్యటానికి అయన కేమి అధికారం ? యేలినవారు శాసనము చెయ్యటమూ, ఆయన ఆ శాసనాన్ని అమలులో పెట్టటమూ ధర్మం! ఆయనకోసం ప్రాణాలు విడవటం మా ధర్మంకాదు."

తేజస్వి అంతా విని, "మీరు మూఢులు! లేక అబద్ధా లాడుతున్నారు! మీరు చావటానికి అభ్యంతరం లేకపోయినట్లయితే ఎవరికోసం చస్తే మాత్రం ఏమిటి? నాకోసం చచ్చేకన్న మీరు మంత్రిగారికోసం చస్తే నే నెక్కువ సంతోషిస్తాను. సరా? శాసనం చెయ్యటం నావల్ల కాదు. అది దిక్కుమాలినపని. మంత్రిగారు మంచివారు కనక అది నెత్తిన వేసుకున్నాడు. నామీద ఆధారపడేటట్టయితే మీకసలు శాసనమే లభించదు. మీకు నిజంగా శాసనం కావా లని ఉంటే మంత్రిగారి శాసనం అమోదించండి. శాసనం అక్కర్లేదూ? హాయిగా రాజ్యం విడిచిపెట్టిపొండి. అంతేగాని, "మాకు శాసనం కావాలి, అది నువ్వే చెయ్యాలి!" అంటే మాత్రం ప్రయోజనం లేదు. ఇక పదండి" అని తీర్పు చెప్పాడు.

రాజుగారి సమాధానం ఎవరికీ తృప్తికలిగించలేదు. తమ రాజభక్తిని ఆయన తేలికచెయ్యటం వారికి ఆగ్రహం తెప్పించింది. కాని రాజుగారికి తిరిగి సమాధానం చెప్పటానికి ప్రజల కేమీ కనిపించలేదు. రాజుగారు

కేవలమూ మందమతి కాడేమో నని ఒకరిద్దరు సూక్ష్మబుద్ధులు భావించ గలిగారు ఆయన మాటలను బట్టి.

రాజుగారి మాటలు మంత్రిగారి అనుచరులకూ నచ్చలేదు. "రాజు గారు రాజద్రోహానికి దోహదం చేస్తున్నారు. రాజభక్తిని తేలికచేస్తున్నారు!" అన్నారు మంత్రితరపువారు. కాని మంత్రిగారు మాత్రం నవ్వి ఊరు కున్నారు.

త్వరలోనే ఈ ఉద్యమం అంతరించింది. నాయకు లంతా జైలునించి విడుదల అయి, మంత్రిపక్షం అవలంబించి పదవులు సంపాదించు కున్నారు. ప్రజలు మంత్రిగారి సంపూర్ణ శాసనానికి అలవా టయినారు.

మంత్రిగారికి కొన్ని కొత్త చిహ్నాలూ, బిరుదులూ ఏర్పాటై, రాజ్యాంగంలో ఆయన స్థానం అగ్రస్థానం ఐంది.

*　　*　　*

తేజస్వికి ఇరవై ఎనిమిదోఏడు నడుస్తున్నది. అత నింకా పెళ్ళిప్రయత్నం తలపెట్టలేదు. కాని అతను ఇంద్రియాలను కట్టిపెట్టలేదు. అనేక మంది స్త్రీలను అతను దగ్గిరికి చేర్చాడు. పైగా ఈ అవినీతి ప్రవర్తనను గోప్యంగా ఉంచటానికి అతను ఎటువంటి ప్రయత్నమూ చెయ్యలేదు. అతను ఎక్కడ ఉండగా ఎప్పుడు ఏ స్త్రీ అతనిదగ్గిరికి వెళ్ళిందో మంత్రిగారిదగ్గిర జాబితా ఉండేది.

రాజుగారు స్త్రీ వ్యసనంలోపడి తననూ ప్రపంచాన్నీకూడా మరిచి పోయినా డని ఆందోళన చేసినవాళ్లు పొరపాటుపడ్డారు. అతను ప్రపంచాన్ని ఎప్పుడూ ఎరగడు; తన్నుతాను ఎన్నడూ మరవలేదు; అతనికి స్త్రీ వ్యసనం కాలేదు. అతనికి ఏ వ్యసనమూ లేదు. ఇతరులకన్న అతనికి స్త్రీ వాంఛ అధికంగా ఉండలేదుకాని ఇతరులకన్న అతను స్త్రీనించి ఎక్కువ సుఖంమాత్రం పొందుతూవచ్చాడు.

స్త్రీని గాఢంగా ప్రేమించే అవకాశం అతనికి లభించలేదు. ఎందుచేత నంటే అతను తన అవినీతిని గోప్యంగా అట్టేపెట్టకపోవటంచేత. పరువుమర్యాదలు కావలిసిన ఉత్తమస్త్రీలు అతన్ని సమీపించటానికి వెనకాడారు. సాహసించి అతనిదగ్గిరికి వచ్చిన ఆడవాళ్ళంతా రెండో రకంవాళ్ళే. పైగా అంత స్వార్థపరుణ్ణి మనస్ఫూర్తిగా ఏ స్త్రీ ప్రేమిస్తుంది?

ఒకనాడు మంత్రిగారు రాజుగారితో లౌక్యంగా ఈ విషయమై హెచ్చరించాడు.

"తమను ప్రజలు ఆదర్శపురుషుడికింద స్వీకరించగలిగి ఉండాలి. 'యథా రాజా తథా ప్రజా'. మీరే ఇట్లా అవినీతిగా ప్రవర్తించితే ప్రజలను పట్టపగ్గా లుండవు!" అని తేల్చాడు మంత్రి.

"నేను చేసేది అవినీతి అయేటట్టయితే నీతి చట్టంలో మార్పులు చేయించండి. ఏమంటే, నేనిట్టాగే కాలం వెళ్ళబుచ్చదలిచాను. ప్రజ లంతా నా మాదిరిగా ప్రవర్తించితే నష్ట మేమిటో నాకు తెలియకుండా ఉంది. ఏమైనా నష్టం ఉంటే నా కేమీ ఫరవాలేదు."

"తమరు ప్రభువు. సామాన్యనీతి తమరిని బాధిస్తుందని కాదు. కానీ అవినీతిలోనైనా తమరు కాస్త రసికత్వం చూడాలి మరి! మీ దగ్గిరికి వచ్చే స్త్రీలు అంతగా ఘనమైనవాళ్ళు కారేమో నని నా సందేహం."

"నే నేం చెయ్యను? ఇంతకంటే ఘనమైన స్త్రీలు నా దగ్గిరికి వస్తే నా కేమీ అభ్యంతరంలేదు."

"తమ ధర్మం తమరు మరిచిపోతున్నారు. ఉత్తమజాతి స్త్రీలతో వ్యభిచారం చేయ మనే నా అభిప్రాయంకాదు. ఉత్తమకన్యను వివాహ మాడి సంతానం కనటం తమ విధి."

"వివాహ మాడకుండా సంతానం కనరాదా? నాకు శాశ్వతమైన భార్య ఇష్టంలేదు. నాకు అవసరం లేనప్పుడు వదలించుకోవటానికి అవకాశం ఉండే తాత్కాలిక వివాహమే నాకు బాగుంది. నా తల్లిదండ్రులు

ఒకరినొకరు ఎటువంటి గర్భశత్రుత్వంతో చూసుకునేవారో నేనెరుగుదును. అటువంటి గతి పగవాళ్ళకుకూడా వద్దు."

మంత్రిగారు విసిగి ఊరుకున్నాడు.

* * *

రాజుగారి ఆస్థానంలో ఒక పెద్దమనిషి ఉండేవాడు. ఆయన పది పన్నెండు గ్రామాలు కలవాడు. వయస్సుమళ్ళిన తరువాత రెండో వివాహం చేసుకున్నాడు. కొంచెం తక్కువ కుటుంబానికి చెందినా ఆయన భార్య అతిరూపవతి, వివేకవతి.

ఒకనాడు రాజుగారు ఉద్యానవనంలో పెద్దలందరికీ విందుచేశాడు. ఆ విందుకు పెద్దలంతా వచ్చారు. వారిలో పైనచెప్పిన, పెద్దమనిషీ అతని భార్యకూడా ఉన్నారు. ఆమెను చూడగానే తేజస్వికి మతిచెడినట్టయింది. ఇంతకాలమూ తను రహస్యంగా ఆరాధిస్తూ ఉండిన స్త్రీ ఆమే ననిపించింది. ఆపెపేరు వాసంతిక అని తెలుసుకున్నాడు.

ఆమెమాత్రం కన్నెత్తి అతనివంకనైనా చూసినట్టులేదు.

వాసంతికకోసం రాజు తహతహ లాడసాగాడు. ఆమెను ఎట్లా సంపాదించాలో అతనికి తెలియలేదు. అతను తల్లిదగ్గిరికి వెళ్ళి ఆమెను వేడుకున్నాడు, ఒకసారి వాసంతికను పిలిపించమని. ఆవిడ అతనికి చాలా హితబోధ చేసింది, కాని అతని తల కెక్కలేదు?

"నువ్వు చెప్పే ధర్మం నా కర్థంగాదు. నేను వాసంతికను బలాత్కరించను. ఆమెకూ నాకూ ఇష్టమైతే కూడా ఇతరుల కెందు కభ్యంతరం ఉండాలో నాకు తెలియటంలేదు!'' అన్నా డతను.

ఆరోజు రాత్రి రాజమాత వాసంతికను ఏదో మిషమీద అంతఃపురానికి పిలిపించింది. ఆనాడు ఆమె భర్తకూడా ఊళ్లోలేదు. ఆమె వచ్చేటప్పటికి తల్లికొడుకులు మాత్రమే ఉన్నారు. పరిచారికలుకూడా ఎవరూ సమీపంలో లేరు.

రాజమాత వాసంతికను ఎంతో ప్రేమతో ఆహ్వానించింది. రెండు నిమిషాలవరకూ స్త్రీలిద్దరూ ఏదో లోకాభిరామాయణం మాట్లాడిన తరవాత రాజమాత లేచి, "నీకొక చక్కని మణిహారం చూపించా లని పిలిపించా నమ్మాయి. ఉండు తెస్తాను. అబ్బాయితో మాట్లాడుతూ ఉండు!" అని జారుకుంది.

కాని వాసంతిక అబ్బాయికేసి చూడనైనా లేదు. అబ్బాయి కళ్లు మాత్రం ఆమె సౌందర్యానికి అంటుకుపోయినై. అయిదు నిమిషాలు గడిచింది. వాసంతిక మాటిమాటికీ రాజమాత వెళ్లిన దిక్కే చూస్తున్నది.

తేజస్వి తన ఆసనంమీదినుంచి లేచివచ్చి ఆమెపక్కనే మోకరించి కూర్చుని ఆమె కూర్చున్న ఆసనంమీద చెయ్యివేసి "వాసంతికా!" అన్నాడు.

ఆమె లేచి నిలబడ్డది. కాని రెండోచెయ్యికూడా అడ్డంపెట్టి అతను ఆమెను కదలనివ్వలేదు.

ఆమె మొదటిసారి అతనికేసి చూస్తూ "లేవండి!" అన్నది.

తేజస్వి నవ్వుతూ, "ఆజ్ఞా?" అన్నాడు.

"కాదు."

"అయితే నువు కూర్చో. ఇది ఆజ్ఞ!"

వాసంతిక కొంచెం ఆలోచించి కూర్చున్నది.

"నావంక చూడనైనా చూడవు. నేను నీకేం ద్రోహంచేశాను? నిన్ను చూచిన క్షణంనించీ నేనింకేమీ చూడలేకుండా ఉన్నానే!"

వాసంతిక మాట్లాడలేదు.

"నీ పేరు విన్నప్పుడు నా వళ్ళు పులకరించింది. నువ్వు నా యెదటికి రాగానే మలయమారుతం వీచింది. నీ కళ్ళు చూడగానే స్వచ్ఛ నీలాకాశం కనపడ్డది. నీ పెదవులు చూడగానే మామిడిచిగుళ్లు స్ఫురించినై.

నువు మాట్లాడితే కోయిల పాటలు వినిపించినై. నీ పేరు ఊహించలేక పోయినాను — మందమతిని !''

"ఇదంతా నాతో ఎందుకు చెబుతున్నారూ ?"

"ఈ మాటలు వినడానికి నీ కొక్కతెకే అధికారం ఉంది. అందు కని ! ఇతర స్త్రీలతో ఎన్నివిధాల సుఖం అనుభవించినా నిన్ను చూసిన ఆనందం కలుగలేదు."

"ఆగారేం ?"

"నా కిం కేమీలేదు చెప్పటానికి."

"ఎందుకులేదూ ? నేనే మీ హృదయలక్ష్మిని ! నేను మీ దాన్ని అయి నట్టయితే మీరు మరొక స్త్రీని తలవరు ! సూర్యచంద్రాదు లున్నంత వరకూ మీకు నా మీది ప్రేమ చలించదు ! అదంతా చెప్పరేం ?"

తేజస్వి నిట్టూర్చాడు. "నేను మానవమాత్రుణ్ణి. నా అదృష్టానికి పరిమితివుంది. నిన్ను యావజ్జీవమూ ప్రేమించే అదృష్టం నాకు ఉంటుందా? నాకు నమ్మకం లేదు. రెండురోజులన్నా గడవకపూర్వమే వెధవ మనస్సు యేదో మిషపెట్టి విరిగిపోతుంది. ఆ తరవాత మరిరెండు రోజులపాటు యేమీ జరగనట్టు నటించుతాం. మళ్ళా ప్రపంచం యథాప్రకారం అవుతుంది. కోయిలకూతలు వినిపించవు. మామిడిచిగుళ్లు కనిపించవు. మనం మబ్బుల్లోనించి కిందికి దిగి వచ్చేస్తాం," అన్నా డతను.

వాసంతిక అతనికేసి కాసేపు ఆశ్చర్యకరంగా చూసింది. తేజస్వి వంచకు డని ఆమె వినివున్నది గాని అతనివంచన అనుకున్నట్టుగా లేదు.

"అయితేమాత్ర మేం ?" అన్న దామె.

రాజు నిద్రమేలుకున్న వాడల్లే ఐ "అంటే ?" అన్నాడు.

"ఆడదానికి మగవాడు జరగబొయ్యేదాన్ని గురించి నిజం చెప్పాలని ఏముందీ ? — జరిగినదాన్ని గురించి అబద్ధాలు చెప్పినప్పుడు !"

"అంటే నేనిందాకటినించీ నీతో అబద్ధాలాడుతున్నాననా? అబద్ధాలెందుకూ?"

"మీకు నిజంగానే నామీద అంత ఘనమైన అభిప్రాయం కలిగిందనుకోనా?"

"పిచ్చిదానా, నేను చెప్పేమాటలు తప్ప నీకే మాధారం ఉంటుంది, నా మనస్సు తెలుసుకోవడానికి?"

"పోనివ్వండి మీ మనస్సు తెలుసుకున్నాను. నన్నిక ఏం చెయ్యమన్నారు?"

"అది నీ యిష్టం!"

"మీ అనుజ్ఞ అయితే నేనిక లేస్తాను."

"దేనికీ?"

"ఇంటికి వెళ్ళటానికి."

రాజు మోకరించిన చోటినించి లేచి ఎడంగా నిలబడ్డాడు.

"మహారాణిగారు నా సంగతి మరిచిపోయి ఉంటారు. నేను వారికోసం చాలాసేపు కనిపెట్టుకుని ఉండి వెళ్ళానని చెప్పండి."

"చెబుతాను."

వాసంతిక కొంతదూరం వెళ్ళి ఆగి వెనక్కు తిరిగిచూసింది.

"నా ఇష్టంవచ్చినట్టు చెయ్యమన్నారు. నా ఇష్టంవచ్చినట్లు చెయ్యటం లేదు. నేను మరొకరి భార్యను!" అంటూ ఆమె సాగిపోయింది.

ఆమె గడప దాటేవరకూ అతనికి ఆమె మాట సాంతం అర్థంకాలేదు. అతను ఆకస్మికోద్రేకంతో లంఘించి ఆమె చెయ్యి పట్టుకున్నాడు.

* * *

పండువెన్నెల్లో ఇద్దరూ మేడమీద మెత్తని తివాసీలపైన కూర్చున్నారు. కొద్దిగా చెరిగినజుట్టూ, వాడిన చెక్కిళ్లూ, నలిగిన చీరా, స్వర్గం సందర్శించి వచ్చినట్టున్న మొహమూ, కొద్దిగా మూతపడిన కళ్లూ పెట్టుకుని వాసంతిక అతని ఒళ్ళో అతన్ని హొదువుకుని కూర్చుంది. అతనామెను చిన్నపిల్లను ఊపినట్టు ఊపుతూ ఆలోచిస్తున్నాడు. ఒక గంట క్రితం ఆ మనిషి ఎవరు తనకు? ఇప్పుడు? ఇంతలో ఆమె తనకింత దగ్గిరమనిషి ఎట్లా అయింది? ఆమె ఇతర స్త్రీలమాదిరిగా తనని సుఖపెట్టి ఆగలేదు. తన గుండెను కనబడకుండా నములుతున్నది. ఈ క్షణం వరకూ తనలో ఇంత మానవత్వం ఉందని అతనికి తెలియనే తెలియదు.

అతను అకస్మాత్తుగా ఆలోచన కట్టిపెట్టి ఆమెను తనవైపు తిప్పుకుని చిన్నపిల్లను పట్టుకున్నట్టు ఎడంగా పట్టుకుని గంభీరంగా, "నువ్వెవరు?" అన్నాడు.

"మీకు తెలీదూ?" అన్నదామె బద్ధకంగా నవ్వి అంతకన్న బద్ధకంగా అతనికేసి కళ్లెత్తి చూస్తూ.

"అదికాదు, ఎవరు నువ్వు? నామీద నీకింత అధికారం ఎవరిచ్చారు — ఎట్లా వచ్చింది? నువ్వు లేకుండా నేనింతకాలం ఎట్లా గడిపాను? ఒక్కసారి ఎక్కణ్ణించో ఊడిపడి నా వెనకటి జీవితమంతా కలమాదిరిగా ఎట్లా చెయ్యగలిగావు?"

"నే నెవర్ని అడగను?"

"ఏమని?"

"ఒక సామాన్యపు ఆడదాన్ని పట్టుకుని మీరిట్లా స్వర్గవీధుల్లో ఎందుకు తిప్పాలి? ఇట్లా పవిత్రమైన ఈ శరీరాన్ని రేపు మళ్లీ ఒక ముసలాడు ఎవరి అనుజ్ఞా లేకుండా అపవిత్రం చేస్తాడు. మీకు జరిగిందంతా కలగా ఉంది. నాకు జరిగిందంతా పీడకల! పైగా ఆ పీడకల

నన్ను వదిలిపెట్టదు. నా కోసం అది మా ఇంటిదగ్గిర కనిపెట్టుకుని ఉంటుంది. నే నేంచెయ్యాలి ?''

భావిని గురించిన ఆలోచన రాగానే రాజు మెదడులో వున్న కవిత్వ మంతా విచ్చిపోయిన ట్టయింది.

" ఈ దౌర్భాగ్యపు పెళ్లిళ్లు ఏ ఉద్దేశ్యంతో పెట్టివుంటారు ? మంత్రిని కనుక్కుంటాను !" అన్నాడు.

రాజుగారి వాదనకు మంత్రి కంపరమెత్తిపోయినాడు.

" తుచ్ఛమైన స్త్రీ పురుష సంబంధాన్ని పవిత్రం చేస్తుంది వివాహం !" అని మంత్రీ, "పవిత్రమైన స్త్రీ పురుష సంబంధాన్ని తుచ్ఛం చేస్తుంది !" అని రాజూ కాస్సేపు వివాదించుకున్నారు. పెళ్ళనేది ఉండబట్టే కట్టుబాటూ, సంఘమూ అంటూ ఉం దన్నాడు మంత్రి. వివాహంవల్లనే మనిషికీ మనిషికీ, కుటుంబానికీ కుటుంబానికీ మధ్య గోడలు ఏర్పడి సంఘబుద్ధి లేకుండా పోతున్న దన్నాడు రాజు.

"వివాహసంస్థ మీ కే మపకారం చేసిం దిప్పుడు ?" అని మంత్రి అసలువిషయానికి వచ్చాడు.

"మరొకరి భార్యను నేను ప్రేమించాను. ఆ మనిషి తన భర్తనించి విడిపడటం ఎట్లా ? వివాహం పవిత్ర మంటారు. ఆమె వివాహం పవిత్ర మన్నవాడినోట పురుగులు పడతై !"

మంత్రి ఆలోచించాడు.

"ధర్మమూ ఆచారమూ ఆవిధంగా ఉన్నై, ప్రభూ ! మన మేమీ చెయ్యలేం."

"వట్టి అర్థంలేని మాట. నేను చేసి చూపిస్తాను."

"మీరు తొందరపడి ఏమీ చెయ్యకండి !"

రాజు మండిపడ్డాడు.

"నా రాజ్యం అమిత అన్యాయంగా ఉందని నా కింతవరకూ తెలియదు. బలవంతుడు, బలాత్కారంగా వివాహం చేసుకుంటే అది కూడా పవిత్ర మైన వివాహమే ?"

"వెనక రాక్షసవివాహాలు కూడా ధర్మసమ్మతంగానే ఉండేవి. కాని రానురాను అటువంటి వివాహాలు రద్దుచెయ్యటానికి ధర్మశాస్త్రం ఒప్పింది. ఈనాడుకూడా వంచనతో జరిగే వివాహాలను రద్దుచేస్తున్నాం."

"అట్లాఅయితే ధర్మశాస్త్రం ఇవాళనించీ ఇష్టంలేని వివాహా లన్నీ రద్దు చెయ్యటానికి ఒప్పుకుంటుం దని చాటింపించండి."

"అట్లా అయితే ఏ స్త్రీ అయినా భర్తతో కాపరం చేస్తుందా ?"

"పోనివ్వండి, చెయ్యకపోతే !"

"తమరు —"

"పెళ్లాలను ప్రేమచేత కట్టేసుకోలేక ధర్మం చెప్పే వెధవలకు శిక్ష కావలిసిందే. ఆ ప్రకారం చెయ్యండి. మీకు చాతకాకపోతే నేను స్వయంగా చేయిస్తాను. నే నివాళ సభలో ఈ విషయం మాట్లాడుతున్నాను."

రెండు వందలమంది సభ్యులు. అందులో తార్కికు లున్నారు, పండితు లున్నారు. కాని రాజుతో ఒక్కరు వాదించలేకపోయినారు. కేవలమూ నాస్తికు డైనవాడితో ఎట్లా వాదించటం ?

"భార్యాభర్తలలో ఎవరికి ఎవరిమీద అసంతృప్తి కలిగినాసరే, ఆ వివాహం రద్దు చెయ్యవచ్చు నని మా శాసనం. దీనికి పండితు లంతా ఆమోదించా రని మేము అభిప్రాయపడుతున్నాం !" అంటూ రాజు సభలో నించి లేచి వెళ్లిపోయినాడు.

* * *

ఈ విడాకుల శాసనం అమలులోకి రాగానే సంఘం మంత్రిగా రనుకున్నంతగా అల్లకల్లోలం కాలేదు. దీన్ని సహాయం చేసుకుని ఎంతోమంది తమ భార్యలనూ భర్తలనూ వదిలించుకోవటానికి త్వరపడ

లేదు. ఈ శాసనం ఉపయోగపరుచుకున్న కొద్దిమందికూడా విశేషం మర్యాదస్తులూ నీతిపరులూ కాకపోవటంచేత ఇది నీతిగలవాళ్ళకు పనికి వచ్చే శాసనం కాదనే అభిప్రాయం ప్రజల మనస్సులో కలిగిపోయింది. అదికూడా కాక ఒకసారి భార్యలనూ భర్తలనూ వదిలేసిన వాళ్ళలో కొందరు తిరిగి వివాహం జోలికి పోక స్వేచ్ఛగా తిరగసాగారు.

ఈ జాతిలో చేరింది వాసంతిక.

"ఈ దిక్కుమాలిన శాసనం వివాహంయొక్క పవిత్రత పాడుచెయ్యటానికీ, అవినీతి ప్రచారం చెయ్యటానికీ వచ్చింది" అని రహస్యంగా పెద్ద లంతా విమర్శించారు. విడాకులు ఇవ్వటం, భరించవలసిన సాంఘిక దురాచారంగా పరిణమించింది.

కాని ఈ శాసనం మూలకంగా రాజుగారిమీద అనేకమందికి అభిప్రాయంకూడా మారింది. ఆయన ఆస్థానంలో వున్న యావన్మంది తోనూ ఎట్లా తర్కించిందీ వారికి తెలిసిపోయింది. వా రీ విడాకుల శాస నాన్ని ఆమోదించారు.

వాసంతికా తేజస్వుల ప్రణయాన్ని ఒక ఆస్థానకవి గంగతో పోల్చాడు. అది ఎత్తున హిమాలయ పర్వతాలమీద ఒక చీకటి గుహలో రహస్యంగా చిన్న జలగా బయలుదేరింది. అక్కడినించి శరవేగంగా అమిత దూకుడుతో రాళ్ళూ రప్పలూ లక్ష్యం చెయ్యకుండా పరిగెత్తుతూ వచ్చి అంత కంతకూ మహాప్రవాహమై సమప్రదేశం ప్రవేశించిందట. ఆ తరవాత అది గంభీరమైన వాహిని అయి ఇతర నదులనుకూడా తన గర్భంలో ఇముడ్చుకొని తను వెళ్ళినంత మేరా భూదేవిని పవిత్రమూ, సారవంతమూ చేస్తూ అపారజలాశయమైన సముద్రుడికేసి వెళ్ళిందట. మానవజాతి అందులో స్నానం చేసి ధన్యులై నదట.

వాసంతిక రాజుకు సంతానాన్ని కన్నది. ఉద్రేకంతో ప్రారంభమయిన వారి బంధం ఉద్రేకం వెనకపడ్డ తరవాతకూడా నిలిచిపోవటమే కాక

మరింత ధృఢమై చలనం లేనిదిగా పరిణమించింది. రాజుగారు ఆమెను వివాహంమట్టుకు చేసుకోలేదు.

వివాహ విషయమై రాజుగారి పూర్వపు అభిప్రాయం మారనేలేదు. తనకూ వాసంతికకూ ఆమె పిల్లలకూ ఉన్న సంబంధాన్ని ఎవరూ గౌరవించటంలే దని అతను గమనించాడు.

ఒకనాడు వాసంతికాదేవి తన యిద్దరు పిల్లలతోనూ తోటలోవున్న రాజును చేరబోతూ ఉండగా మధ్యదారిలో ఒక చిత్రమైన సంఘటన జరిగింది. ఒకచోట కొందరు గుంపు కూడారు. అదంతా కుమ్మరవాళ్ళ గూడెం. ఒక ముసలికుమ్మరి పదహారేళ్ళ కూతుర్ని తన యింటిబయట పడేసి చావకొడుతున్నాడు. ఆ పిల్ల చూసేవాళ్ళ గుండెలు కరిగేటట్టు యేడుస్తున్నది. కాని అక్కడ చేరినవా రెవరికీ హృదయా లున్నట్టు కనిపించలేదు. తండ్రిని వారించా లనిగానీ, కూతురికి అడ్డం వెళ్ళాలనికానీ ఎవరూ ప్రయత్నించటంలేదు.

ఈ దృశ్యం వాసంతిక కళ్ళపడ్డది. ఆమె తన బండిని ఆపుదలచేసి కుమ్మరివాణ్ణి పిలిపించి, "నీకు బుద్ధిలేదురా, పశువా ? ఎందు కా పిల్ల నట్లా చంపేస్తున్నావు" అని అడిగింది.

"చూడండమ్మా ? ఈ లంజతొత్తుది పెళ్లీ పెటాకులూ లేకుండానే కడుపు చేసు కూర్చుంది గదా, నా పరువేం కావాలి ?"

వాసంతిక నోటమాటరాలేదు. ఆమె హృదయం భరించరాని విషాదంతో నిండిపోయింది. ఆమె తోటకు చేరగానే ఆ విషాదం గమనించాడు రాజు.

"ఏం జరిగింది ? అంత దిగులుగా ఉన్నావేం ?"

"మొగుడు లేకుండా పిల్లలను కన్నందుకు మా నాన్న నన్ను వీధిలో కీడ్చి తన్నితే నా కెట్లా ఉంటుందో నే నింతకుముందే తెలుసుకున్నాను."

వివరా లన్నీ తెలుసుకుని రాజు మండిపోయినాడు. ప్రజలు మూఢులుగా ఉండటానికి అతని - కేమీ అభ్యంతరం లేదుకాని ఆ మూఢత్వం

తన సుఖానికి అంతరాయం కలిగించటం ఆ స్వార్థపరుడికి దుర్భర మయింది.

"పెళ్ళిళ్ళు రద్దుచేసివెయ్యమని రేపు చాటించండి. ఇక ముందు పెళ్ళి అనేది జరగరాదు. ఇష్టం ఉన్న స్త్రీ పురుషులు ఒకచోట ఉండవచ్చును. స్త్రీ పురుషులకు ఒకరి మీద ఒకరికి ఏ అధికారమూలేదు. ఏస్త్రీ కన్నపిల్లలు ఆస్త్రీ పిల్లలే. ఇప్పటివరకూ ఇది ధర్మంకింద పరిగణించబడటం లేదల్లే ఉంది. నా రాజ్యంలో తల్లులు తమ పిల్లలను రహస్యంగా హత్య చెయ్యవలిసిన స్థితిలోనూ గర్భస్రావాలు చెయ్యవలిసిన స్థితిలోనూ ఉంటున్నా రని తెలిసింది. ఇకముందు అటువంటి ఆవశ్యకత లేదు."

"వివాహాలు రద్దుచెయ్యడం సాధ్యమా. ప్రభూ ?"

"ఎందువల్ల కాదూ ?"

"ఎవరు ఎవరిపిల్లలో ఎట్లా తెలియటం ?"

"వివాహా లయితే తెలుస్తున్నదా ? మీ తండ్రి ఎవరో మీకు తెలుసునా? నా తండ్రి ఎవరో నే నెరగను. పిల్ల లంతా తల్లుల సంతానం. వివాహ మంటూ ఉన్నంతకాలమూ ఆ రహస్యం ఎవరికీ తెలిసేటట్టు కనిపించదు. ఇకముందు బాగా తెలుస్తుంది. దయచేసి నేను చెప్పిన ప్రకారం శాసనం చెయ్యండి !"

మంత్రి మారు మాట్లాడలేదు. కాలాని కేదో తిప్పలు వచ్చిన వని ఆయనకు తోచింది. కొత్తశాసనం విన్న తరవాత ప్రజలకుకూడా అట్లాగే తోచింది.

ఈ శాసనం అమలులోకి రాగానే దేశం అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోయింది. ఈ శాసనాన్ని ఆధారం చేసుకుని కొందరు స్త్రీలు సాహసించి తమ భర్తల ఎదటనే పరపురుషుల స్నేహం ప్రారంభించారు. అది సహించ లేని ఇద్దరుముగ్గురు భర్తలు భార్యలను హత్య చేసేశారు.

ఈ విషయం మంత్రిగారు రాజుతో చెబితే, రాజు "నాకేమిటి? హత్యలు జరగనీ. ఎవరి మూఢత్వానికి వారు ఆమాత్రం నష్టమైనా పొందకుండా ఎట్లా? నా శాసనం తిరగదు," అన్నాడు.

పూర్వపు భర్తల అసూయకన్నకూడా తీవ్రసమస్య మరొకటి దేశంలో బయలుదేరింది. అది స్త్రీ యొక్క ఆర్థిక సమస్య. పితృదేవతలకు ఊర్ధ్వలోకా లిచ్చే మిషమీద జరుగుతున్న వివాహాలు స్త్రీయొక్క ఆర్థిక సమస్యను పరిష్కారంచేస్తూ వచ్చినై. ఇప్పుడు స్త్రీలూ పిల్లలూ ఎండిన చెరువులో జలచరాలల్లే బయటపడిపోయినారు. వేశ్యావృత్తిచేసి మగవాళ్ళ ధనాన్ని సంపాదించటంతప్ప వారి కిప్పుడు మార్గాంతరంలేదు. ఇందులో అందరికీ సమానమైన ప్రావీణ్యత లేకపోవటంచేత ఎక్కువమంది స్త్రీలకు జీవితం దుర్భర మయింది. పిల్లలు అందరికీ బరువైనారు. స్త్రీల ఆత్మహత్యలూ, శిశుహత్యలూ, భ్రూణహత్యలూ జాస్తి అయినై. వివాహం తీసేసి రాజు లోకానికి ఏబాధ తొలిగించుదా మనుకున్నాడో ఆబాధ పదింత లయింది.

ఇదంతా మంత్రిగారు మొరపెట్టుకుంటే రాజు వినిపించుకోలేదు; మామూలుప్రకారం "అదంతా నా కేమిటి?" అన్నాడు.

సంఘం ఎటువంటి శాసనానికైనా అలవాటు పడుతుంది. కొద్దికాలంలో వివాహం ఎరగని సంఘం ఒకటి దేశంలో వేళ్లుపాకింది. స్త్రీలు పూర్వం పాతివ్రత్యం అభ్యసించినట్టు ఇప్పుడు శృంగారం అభ్యసించారు. ఏ ఆడ దాన్ని కదిలించినా రసికత్వంలో ఆరితేరినదే. ఆస్తులన్నీ క్రమంగా ఆడ వాళ్లకు సంక్రమించినై. మంత్రిగారు దూరం ఆలోచించలేదుగాని ఇట్లా జరగకుండా ఉండటం అసంభవం. భార్యాబిడ్డలు లేక రెక్కలమీద జీవించగల మగవాడు ఆస్తి కోరడు. ధనం నిలవచెయ్యటానికి ప్రయత్నించడు. అతనికి అన్నింటికన్నా ముఖ్యంగా కావలిసింది స్త్రీ. వెనకటి రోజుల్లో ఎంత ఆస్తిపరుడైనా తన భార్యవల్ల ఎంత సుఖం ఉంటే

అంతకే నోచుకునేవాడు. ఇప్పుడు అట్లాకాదు. డబ్బు పెట్టినకొద్దీ ఎంత సుఖమైనా ఉంది. ఆ డబ్బుకు మరొక ప్రయోజనం లేదుకూడానూ. చాలా త్వరలోనే మగవాళ్ల ఆస్తులన్నీ ఆడవాళ్లపరం అయినై. అందువల్ల మగవాళ్లకు కలిగిన నష్టం ఏమీ లేకపోగా ఆడవాళ్ల ఆర్థిక సమస్య పరిష్కారం అయింది. వెనకటిరోజుల్లో ఆస్తిపరుడు తన ఆస్తిలో వేశ్యకు ఒకభాగం ఇచ్చినా పెద్ద తప్పుగా గణించబడేది. ఎందుచేతనంటే ఆ ఆస్తి అతని పిల్లలు తరతరాలా అనుభవించవలిసినది. ఆ ఆస్తి కొంత పోగొట్టి ముందు రాబోయే తరాలవారందరికీ ద్రోహం చేసినవాడైనాడు; వేశ్యతో సంపర్కం పెట్టుకుని భార్యకు ద్రోహం చేసినవాడైనాడు.

సాంఘికమైన ద్రోహానికి అవకాశం తగ్గటంవల్లా, ఆస్తీ, సంపాదనా కూడా ఒకరికే (మగవాళ్ళకే) ఉండకపోవటంవల్లా వెనకటికన్న ఇప్పుడే సంఘం బాగుందని చాలామంది బుద్ధిమంతులు అభిప్రాయపడ్డారు.

* * *

రాజుగారికి నడివయస్సులో ఒక విచిత్రమైన సౌఖ్య దాహం పుట్టుకొచ్చింది. ఆయనకు జీవితంలో చింత తక్కువై సుఖాలు ఎక్కువవుతున్నకొద్దీ ఈ దాహం జాస్తి అవుతున్నట్టు కనిపించింది.

తను బయటికి పోతే అంతమంది దరిద్రులూ రోగులూ ఎందుకు కనిపిస్తారూ? వీధులు అంత అసహ్యకరంగా ఎందుకుండాలీ? మురుగూ, దుర్గంధమూ దేనికీ! తను వెళ్ళిన చోటనల్లా పోట్లాటలో, ఏడుపులో ఎందుకు వినిపించాలీ?

"ఇదంతా నేను సహించను. దీనికంతకూ ఏదైనా ఏర్పాటు చేయించాలి. నేను పరిశుభ్రంగా ఉండటం ఎంత అవసరమో నాకు పరిశుభ్రమైనవాళ్లు కనిపించటంకూడా అంత అవసరంగా కనిపిస్తున్నది!" అన్నాడు రాజు ముసలిమంత్రితో.

"లోకంలో ఉన్న పాపాన్ని మనం ఎట్లా తీసివెయ్యగలం ప్రభూ?" అన్నాడు మంత్రి.

"మీ అసమర్థత నాకు ఆశ్చర్యం కలిగిస్తున్నది. ఈ గుడ్డివాళ్లూ, కుంటివాళ్ళూ, కుష్టువాళ్ళూ, తిండికీ గుడ్డకూ లేనివాళ్లూ వీధుల్లో కనపడ కుండా శాసనం చెయ్యండి; లేకపోతే వాళ్ళను పట్టుకుని ఉరి తీయిం చెయ్యండి! ఏదో ఒకటి చెయ్యండి వెంటనే! ఇళ్ళముందరి భాగాలు శుభ్రంగా అట్టిపెట్టుకోనివాళ్ళను ఖైదు చెయ్యండి. మురికిప్రదేశా లన్నీ శుభ్రం చేయించండి. ఎవరూ బిగ్గరిగా పోట్లాడకూడ దనీ, బిగ్గరిగా ఏడవ కూడదనీ శాశనం చేసి, అందుకుగాను ఉద్యోగస్తులను ఏర్పాటు చెయ్యండి. ఎవడైనా తనపని సరిగా చెయ్యకపోయినట్టయితే తల తీయిం చేస్తాను. పని సరిగా జరుగుతున్నదో లేదో నేను స్వయంగా రాజ్య మంతటా తిరిగి విచారిస్తాను."

ముసలిమంత్రికి గుండె దడదడలాడింది. ఈ రాజుతో ఆయన ఇరవై సంవత్సరాలనించీ ఎట్లాగో నెగ్గుకొస్తున్నాడు. కాని రాజు మరుక్షణంలో ఏమి ఆజ్ఞాపిస్తాడో ఆయన కీనాటికీ తెలియదు.

"చిత్తం, క్రమంగా మీరు చెప్పిన ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తాను."

"వారంరోజులు గడు విచ్చాను!" అన్నాడు రాజు.

సరిగా మళ్ళీవచ్చే ఆవారంనాటికే రాజు, వాసంతికాదేవినీ పిల్లనూ వెంటపెట్టుకుని రాజ్య మంతా తిరిగిరావటానికి బయలుదేరాడు.

రాజనగరు యావత్తూ చిన్న స్వర్గంగా తయారై ఉంది. రాజు సంతో షించాడు. కాని ఇతర పల్లెలూ ప్రదేశాలూ చూసేటప్పటికి ఆయన ఆగ్రహం పట్టలేకపోయినాడు. కొత్తగా నియమించబడిన ఉద్యోగస్తులు చెమట ఓడ్చి పనిచెయ్యటమే కనపడ్డదికాని ఫలితాలు లేవు.

ఒకచోట ఒక ఇంటిముందర ఇద్దరు రోగులను రాజభటులు వీధిలోకి ఈడ్చి కొరడాలతో చావగొట్టుతున్నారు. వాసంతికాదేవి ఆ దృశ్యం చూడలేకపోయింది.

రాజు బండి ఆపి దిగి భటులను సమీపించి, "ఎవర్రా మీరు? ఏం చేస్తున్నారు?'' అని గర్జించాడు.

"చూడండి, మహాప్రభో! వీళ్ళు రోగస్తులు, వీధులవెంట తిరిగి అడుక్కుతింటున్నారు."

''అయితే?''

''న్యాయప్రకారం వీళ్ళని ఉరి తియ్యాలి. అంతపని దేని కని భయాన చెప్పి చూస్తున్నాం."

వాళ్ళని దయతో ఉరి తియ్యటంకన్న నిర్దయగా కొరడా దెబ్బలు కొట్టటం మీ బుద్ధికి ఘనంగా తోచిందా? నా శాసనం ఇట్లా పాలిస్తున్నారా, పశువుల్లారా?"

రాజు దండితులవంక తిరిగి, "మీరు రోగం ఎందుకు నయం చేసుకోరాదూ?'' అని అడిగాడు.

"ఆగర్భదరిద్రులం మా కెవరు మందిస్తారు, తండ్రీ? నలుగుర్నీ అడుక్కోకపోతే మే మెట్లా జీవించగలం?" అని వాళ్ళు సమాధానం చెప్పారు.

రాజు తన రాజ్యంలో ఉన్న దారిద్ర్యం చూస్తూ వస్తున్నాడు. ఆయన ఇప్పుడు అకస్మాత్తుగా తన రాజ్యపర్యటనం కట్టిపెట్టి తన నగరానికి వచ్చేసి మంత్రిగారిని పిలిపించాడు.

మంత్రిగారు వచ్చి "ఏమిటి సెలవు?'' అన్నాడు.

''నా రాజ్యంలో ఇంత దారిద్ర్యం ఎందు కున్నది? అందరికి సరిపడా ధాన్యమూ, గుడ్డలూ లేవా?"

"ఉండకేం, ప్రభూ? అందరికీ డబ్బులేదు.''

"ఎందుకు లేదు?''

"డబ్బు సంపాదించటం అందరికీ సాధ్య మవుతుందా? పని చెయ్యని సోమరు లెంతమంది లేరు?"

"నేను పనిచెయ్యని సోమరినికానా ? నాకు దారిద్ర్యం లేదేం ? అయినా డబ్బున్నవాళ్లెవరూ పనిచెయ్యగా నేను చూడలేదు. రోజల్లా కష్టపడి పని చేసేవాడిదగ్గిర డబ్బున్నట్టు కనిపించటమూ లేదు. అసలు డబ్బనేది లేక పోతే ఏమిటి నష్టం ?"

"ఏదైనా కావాలంటే ఎట్లా కొనుక్కుంటారు ?"

"కొనుక్కోలేకపోతే ఊరికే తీసుకుంటారు."

"ఎవరిస్తారు, ప్రభూ ?"

"ఒక రిచ్చేదేమిటి ? చెరువులో నీళ్లు ఎవరిస్తున్నారు ? అందులో నీకు కావలిసినంతే నువ్వు తాగుతున్నావు. ధాన్యమైనా అంతే. మనకక్కర్లేని ధాన్యం మరొకరికి ఇవ్వక ఏంచేస్తాం ? డబ్బుకు ప్రచారం లేకుండా శాసనం చేయించండి !"

"అన్నీ ఊరికే వచ్చేటట్టయితే ఎవరైనా పనిచేస్తారా ?"

"ఎవరూ పనిచెయ్యకపోతే ఏదీరాదు. నేను చెప్పిన ప్రకారం శాసనం చేయించండి."

* * *

డబ్బుకు విలవలేదనీ క్రయవిక్రయాలు జరగరాదనీ చాటింపు జరగగానే దేశం అల్లకల్లోలమైపోయింది. ఈ వార్త బీదలకూ భాగ్యవంతులకూ కూడా ఆదుర్దా కలిగించింది. "సిరిసంపద లన్నీ ధనికులకే ఉన్నై; క్రయ విక్రయాలు లేకపోయినా వారికి నష్టంలేదు. మనపని సున్నా అయింది" అనుకున్నారు బీదలు. "మన డబ్బంతా విలవలేనిదైపోతే మనమెందుకూ కొరగాం" అని దిగులుపడ్డారు భాగ్యవంతులు.

పెద్ద లంతా రాజుగారి ఈ శాసనంమీద ఉద్రేకపూరితమైన చర్చలు చేసారు. "రాజుగారికి మతి చెడిపోయింది !" అని వారంతా ఏకగ్రీవంగా ధృవపరిచారు.

దరిద్రులు తండోపతండాలుగా వచ్చి రాజభవనం చుట్టుముట్టి "మాగతి ఏమిటి ప్రభూ?" అని గోలపెట్టారు.

"మీరు దేనికీ ఇక బాధపడవద్దు. నేను కొందరు ఉద్యోగస్థులను నియమిస్తున్నాను. మీరు పండించే ధాన్యమూ తయారుచేసే వస్తువులూ అన్నీ తెచ్చి వారికి వప్పచెప్పి వారి నడిగి మీకు కావలిసిన వస్తువులు పుచ్చుకోండి. అవసరమైన సహాయం పొందండి. మీ కేమేం పనులు చాతనవునో మీ పేర్లేమిటో అదంతా నా ఉద్యోగస్థులకు వచ్చి చెప్పుకోండి. మీ రడిగిన వన్నీ వాళ్లు చేస్తారు" అని రాజు సమాధానం చెప్పాడు.

అప్పటికీ ప్రజలకు తృప్తి కలగలేదు. రాజుగారి అభిప్రాయం అందరికీ అర్థంకాలేదు. కాని రాజుగారియందు విశ్వాసం ఉంచి వాళ్లు తమతమ పనులమీద వెళ్ళిపోయినారు.

ఈ కొత్త యేర్పాటుతో దేశం బాగుపడుతుం దని ఒక అభిప్రాయమూ, ఇదంతా విలయానికే వచ్చిం దనే మరొక అభిప్రాయమూ తీవ్రంగా ప్రచారం అవుతున్నై.

ఈ లోపల రాజనియోగులు తలా ఒక పల్లె పంచుకుని వృత్తులవారీగా మనుష్యుల పేర్లూ, వారి శక్తిసామర్థ్యాలూ జాబితాలు తయారుచేస్తున్నారు.

ఊరూరా ఖజానాలు తయారవుతున్నై. ఏవూరిలో తయా రయేసంపద ఆవూరి ఖజానాకు చేరుతుంది. ధాన్యమూ, బట్టలూ, చెప్పులూ, చెంబులూ, కొయ్యసామగ్రీ మొదలైన రకరకాల వస్తువు లన్నీ జాబితా వెయ్యటం ఖజానాదారు పని. ఊళ్లోవా ళ్ళంతా ఖజానాకు వచ్చి తమకు కావలిసిన వస్తువులు ఖజానాదారు నడిగి తీసుకుపోవాలి. ఏ పదార్థంగానీ సమృద్ధిగా ఉన్నప్పుడు ఆ వృత్తివారు శలవుతీసుకుని విశ్రాంతి తీసుకోవచ్చును. లేదా ఇష్టమైతే ఇతర పనులు చేసేవారికి సహాయం చెయ్యవచ్చును. వారాని కొకసారి ప్రతి ఖజానా తాలూకు జమాఖర్చులూ రాజనగరం వెళ్లాలి. ఒక ఖజానానించి మరొక ఖజానాకు వస్తువులను మార్చవలిసిన అవసరం ఉన్నప్పుడు రాజనగరంనించి ఆర్డరు వస్తుంది.

ఇళ్ళుకట్టేవాళ్ళూ వైద్యులూ మొదలైనవాళ్ళు ఇల్లిల్లూ తిరిగి ఎవరెవరికి ఏమేమి కావాలో కనుక్కుంటూన్నారు.

తాత్కాలికంగా సంఘంలో కలిగిన తారుమారుచూసి కొందరు తలలు పంకించారు. ఏ చీకూ చింతా లేకుండా ఇంట్లో కూర్చుని హాయిగా కాలం గడిపిన పెద్దలు ఖజానాదారు — మామూలు ఉద్యోగస్తుడు — దగ్గిరికి వెళ్ళి "దేహి" అని అడగవలసివచ్చింది! "దేహి" అని అడిగినా చేతులో ఎర్రఏగానీ పడని అసంఖ్యాకుల సంగతి ఎవరూ విచారించలేదు.

"సున్నం కొడుతున్న ఇల్లు, తొందర పడకండి కాస్త ఓపికపట్టండి!" అన్నారు కొందరు బుద్ధిమంతులు.

కాలక్రమాన సంఘంలో మళ్ళీ కుదురుబాటు కలిగింది. దేశంలో దరిద్రం లేకుండా పోయింది. మంత్రి చాలా పొరపాటుపడ్డాడు. తమ కోసం తాము పాటుపడినప్పటికన్న సంఘంకోసం జనం మరింత ఎక్కువగానూ బాగానూ పాటుపడగలిగారు. దరిద్రుడు పూర్వం చెయ్యవలిసి వచ్చే చాకిరికి అంతూపొంతూ ఉండేదికాదు. ఇప్పుడు సంఘం చాకిరి చాలా పరిమిత మయింది. అన్నిరకాలవాళ్ళకూ బోలెడంత విరామమూ విశ్రాంతీ దొరికింది. వెనకటి ఆర్థికపరిస్థితుల్లో సంఘానికి ఎందుకూ పనికిరానట్టు కనపడిన వ్యక్తులు అనేకమంది ఈ ఏర్పాటువల్ల సంఘానికి చాలా ఉపయోగపడగలవా రయినారు. డబ్బు మాయం కాగానే మనుష్యుల్లో గుప్తంగా ఉన్న శక్తి యావత్తూ ఒక్కసారిగా బయటికి వచ్చినట్టయింది.

సోమరితనానికి రాజుగారు శిక్ష ఏమీ విధించలేదు. కాని సోమరితనం సంపూర్ణంగా అడుగంటింది. దేశసంపదను అభివృద్ధిచేసే ప్రయత్నం ప్రతివాడి స్వంతపనీ అయింది. అందులో అడుగున చిక్కినవాడు సంఘంలో అడుగున చిక్కినవా డయినాడు. సంఘంలో డబ్బు సంపా

దించటమే ప్రతివాడికీ స్వంతపని అయినంతకాలమూ అందులో వెనక పడినవాడు సంఘంలో వెనకపడినట్టే.

డబ్బు సంపాదించడం మానవుడి ఆశయం అయినంత కాలమూ కుయుక్తులకూ, లంజరికానికీ, చోరత్వానికీ, సమస్తపాపాలకూ అవకాశం ఉండింది. కాని సంపద కుయుక్తులతోనూ, లంజరికంతోనూ, చౌర్యం తోను పెంపొందేదికాదు. ఇందువల్ల కొంత సత్కర్మకూడా నశించింది. దాతృత్వమూ, తక్కువవాళ్ళయందు సమభావమూ వాత్సల్యమూ మొద లైనవి నశించినై. కాని ఈ పుణ్యా లన్నీ మనిషి అహంకారాన్ని తృప్తి పరిచేవే కాని నిజమైన పుణ్యాలు కావనే అభిప్రాయం బుద్ధిమంతులలో మొదటినించీ ఉంటూనే ఉండింది. తనది ఉత్తమ కులమని ఒప్పుకుంటే తక్కువ కులంవాళ్ళయందు సమయోచితంగా దాక్షిణ్యం చూపటానికి చాలామందికి అభ్యంతరం ఉండదు!

దారిద్ర్యం తొలగగానే జనంయొక్క ఆయురారోగ్యాలు జాస్తి అయినై. దారిద్ర్యం వ్యక్తికి సంబంధించినది కాదు, సంఘానికి సంబం ధించినది. సమస్త అజ్ఞానమూ రోగాలూ దారిద్ర్యం మూలంగానే కలుగుతై. ప్రభుత్వం దారిద్ర్య సమస్యను పరిష్కరించుకునే బాధ్యత వ్యక్తులకు వదిలి రోగాలనూ అజ్ఞానాన్నీ కట్టుబాటులో ఉంచటానికి చేసే ప్రయత్నాలు హాస్యాస్పదంగా ఉంటై.

* * *

తేజస్వి వృద్ధుడై పోయినాడు. కాని ఆయన హృదయం ఇంకా యవ్వ నంలో వుంది. ఆయన స్వార్థబుద్ధి సంపూర్ణంగా తృప్తిపడింది. ఎక్కడికి వెళ్ళినా ఆయనకు స్వర్గమూ, దేవతలూ కనిపిస్తూఉంటారు. ఆయనకు ఏకారణంవల్లగానీ ఎటువంటి బాధా లేదు.

మంత్రిగారి మరణానంతరం ఆయన మళ్ళా మంత్రిని పెట్టుకోలేదు. ఆయనకు మంత్రిగారి అవసరం కనిపించలేదు. ఆయన స్వయంగా శాసనంకూడా చెయ్యటంలేదు; సంఘానికి ఏమికావాలో సంఘం ఎరుగుననే మిషమీద శాసనం ప్రజలచేతిలో పెట్టేశాడు. ఆస్థానానికి ఎవరైనా రావచ్చును. ఏవిషయమైనా చర్చించవచ్చును. బుద్ధిమంతు లందరూ కలిసి సంఘం చాకిరి తేలిక కావటానికి ఎటువంటి ఏర్పాట్లయినా చెయ్యవచ్చును. తను మాత్రం నామమాత్రుడుగా సింహాసనంలో కూర్చుని తీర్మానాలకు తన ముద్ర వేసేవాడు.

"మానాన్నగారి హయాంలో మంత్రిగారు చాలా సమర్థుడని చెప్పుకునేవారు. నేను అధికారంపుచ్చుకున్నతరవాత నాచేతిమీదిగా చేసిన శాసనాల్లో ఒక్కదానికి కూడా ఆయన సమ్మతించినట్టు నాకు జ్ఞాపకంలేదు, నేను అనుభవంమీద తెలుసుకున్నాను — తప్పుడు పరిపాలన చెయ్యటానికి చాలా యుక్తీ, తెలివితేటలూ కావాలి. న్యాయమైన పరిపాలన చెయ్యవలసివచ్చేటప్పటికి మంత్రిగారికి, నాకూ మీకూ ఉన్నంత సామర్థ్యం లేదని తేలిపోయింది" అన్నాడు రాజుగారు ఒకనాడు సభలో.

ప్రజల క్షేమానికి నిస్వార్థంగా పాటుపడినందుకు ఎవరో రాజుగారిని అభినందించారు.

తేజస్వి నవ్వుతూ తల అడ్డంగా తిప్పాడు.

''ఆ రెండూ అబద్దాలే; నేను ప్రజల క్షేమమూ కోరలేదు, నిస్వార్థంగానూ పాటుపడలేదు. మొదటినించీ నా సుఖమే నేను చూసుకున్నాను. నా సుఖంతో యితరుల సుఖంకూడా ముడిపడి ఉందనేసంగతి నాకు చాలా కాలం తెలియదు; నా కా సంగతి ఒక స్త్రీద్వారా తెలిసివచ్చింది. ఆమె సంపూర్ణంగా ఆనందించకపోతే నా ఆనందం పరిపూర్ణంకాదనీ, ప్రపంచ పరిస్థితులు మారితేగాని ఆమె ఆనందం పరిపూర్ణంకాదనీ నాకు తెలిసి

రాగానే నేను ప్రపంచాన్ని మార్చటానికి పూనుకున్నాను. దైవం అనుకూలించాడు.

"ఇట్లాకాకుండా నాకు పరిపాలించటంలో అభిలాషఉండి న్యాయంగా పరిపాలించి ప్రజలక్షేమంకోసం పాటు పడసాగిన ట్టయితే మా తండ్రి గారి మోస్తరుగానే నామటుకు నేను మంచిపేరు తెచ్చుకుని దాటిపోయి ఉందును. ప్రజల కష్టసుఖాలు మామూలుగానే ఉండేవి. మాతండ్రిగారి పరిపాలనలో బాగుపడ్డ కొద్దిమందీ ఆయనది రామరాజ్య మని వదంతి పుట్టించారు.

"ఇంకొక రహస్య విషయం చెబుతాను. నేను చిన్నతనంలో మాతండ్రిగారిని జాగ్రత్తగా గమనించేవాణ్ణి. ఆయన జీవితంలో ఏమీ సుఖపడలేదు. ఆయన ఒక్కొక్కసారి రోజులతరబడి దిగులుగా ఉండటం నేనెరుగుదును. మొదటినించీ ఆయనకు అంతరాత్మలో హోరాహోరీ యుద్ధమే. లోపల ఒకటి బయటి కొకటీ — ఆయన జీవితం అట్లాగే వెళ్ళిపోయింది. ఆయనకు నిజంగా ప్రజలగొడవ ఎప్పుడూ పట్టలేదు. అన్యాయం చెయ్యటానికి న్యాయమార్గాలు అన్వేషించటంలో ఆయన తల పగిలిపోయ్యేది. తనది న్యాయపరిపాలన అనిపించుకోవ టానికి ఆయన కెందుకో అంత ఆదుర్దా?

"ఆయనను చూసి నేను మంచి పాఠం నేర్చుకున్నాను. నా అంత రాత్మతో నే నెన్నడూ కలహం పెట్టుకోలేదు. ప్రజలంటేనూ, న్యాయ మంటేనూ, పరిపాలన అంటేనూ నాకు క్రమంగా విముఖత్వం ఏర్పడ్డది. నా సుఖంలో తప్ప నాకు మరిదేనిలోనూ నమ్మకం కుదరకపోయింది. ఏదో విధంగా నా సుఖం నేను చూసుకోగలిగాను. నా జీవితం వృథాపోలేదు," అన్నాడు రాజుగారు.

సభ్యులంతా ఆ మాటకు ఆమోదం తెలియజేశారు.